

A RESEARCH ON SIX "KÖROĞLU POEMS"

WHICH DOESN'T EXIST IN KÖROĞLU STORIES

Köroğlu Hikâyeleri'nde Yer Almayan Altı "Köroğlu" Şiiri

Üzerine Bir İnceleme

Atiye NAZLI¹

Abstract

Long folk stories taking root from the past of a nation and shedding light to its future, telling the life of a hero, his heroism, his battles and loves are known as myths. However, the myths that are not put into a written form become stories according to the conditions of their era. This newly formed category is called a "mythical folk story" by the researchers. Stories of Köroğlu is one of them. One of the Turkish World's common heritages is Köroğlu Stories. Numerous versions of stories of Köroğlu who is an epic hero have been narrated in the west and east of the Caspian Sea. Geography of Köroğlu Stories, which have just three variants in our country as Erzurum, Maraş and Istanbul variants of the integrity of the work, is quite wide. The dates on which the stories were put down in paper are after XVIII. century and folktale elements are seen in their narrations as well. Especially poetry sections of its versions, which have poetry and prose properties, and its six poems evaluated by Eşref Ertekin and published in Çorumlu Journal. Çorumlu Journal is a quite rich source in terms of Çorum's culture, traditions and folk literature. In our study, equivalents between six Köroğlu poems seen in Çorumlu Journal and other Köroğlu variants will be analyzed, if any, their similarities and differences will be elaborated. Its compiled and transcribed the poems move from Çorum transferred Köroğlu and Koroglu, which tells a story with this and over time we also have been forgotten, but it is believed that this can be achieved partly by extensive field work.

Key words: Köroğlu stories, Çorum journal, comparison.

Özet

Bir milletin geçmişini anlatan geleceğine ışık tutan, bir kahramanın hayatını, yaptığı yiğitlikleri, savaşları ve sevdalarını konu alan uzun halk anlatıları destan olarak tanımlanmaktadır. Ancak zamanında yazıya geçirilemeyen destanlar, dönemin şartlarına uygun olarak hikâyeleşmektedir. Ortaya çıkan bu tür, araştırmacılar tarafından destansı halk hikâyesi adını almaktadır. Köroğlu Hikâyeleri de bunlardan bir tanesidir. Türk dünyasının ortak miraslarından bir tanesi Köroğlu Hikâyeleri'dir. Bir destan kahramanı olan Köroğlu'nun Hazar Denizi'nin doğusu ve batısında sayısız kollarının hikâyeleri anlatılmaktadır. Sadece, ülkemizde Erzurum, Maraş ve İstanbul olmak üzere üç varyantı eser bütünlüğüne getirilen Köroğlu Hikâyeleri'nin coğrafyası da oldukça geniştir. Hikâyelerinin yazıya geçiriliş tarihleri XVIII. yüzyıldan sonradır ve anlatılmalarda halk hikâyesi unsurları görülmektedir. Nazım nesir özellikleri bulunan Köroğlu Hikâyelerinin kollarından özellikle nazım kısımları çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Hikâye bütünlüğünde olmayan Köroğlu şiirlerinden bazıları, Çorum Halkevi dergisi olan Çorumlu dergisinde Eşref Ertekin'in değerlendirmesiyle yer almaktadır. Çorumlu dergisinde altı tane Köroğlu adına kayıtlı şiir bulunmaktadır. Çorumlu dergisi, Çorum'un kültürü, gelenekleri ve özellikle halk edebiyatı açısından oldukça zengin bir kaynaktır. Makalemizde, Çorumlu dergisinde yer alan altı Köroğlu şiirinin diğer Köroğlu varyantlarındaki karşılıkları araştırılacak benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulacaktır. Çorum'derlenen ve yazıya aktarılan Köroğlu şiirlerinden hareketle, bu ilimizde de Köroğlu'nun bir kolunun anlatıldığı ve zamanla unutulduğu, ancak geniş bir saha çalışmasıyla kısmen de olsa ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu Hikâyeleri, Çorumlu dergisi, karşılaştırma

¹ Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, ativenazli@hitit.edu.tr, ativenazli@gmail.com

GİRİŞ

Türk kültürünün en önemli değerlerinden birisi de hiç şüphesiz Köroğlu destanıdır. Ne zaman yaşadığı ya da kaynağı hakkında net bilgiler olmamasına karşın, onun temel özelliği Batı versiyonunda halkın ve yoksulun dostu, zalimlerin ve sömürü sonucu zenginlerin düşmanı olmasıdır. Köroğlu zenginden alıp fakire vermesi, sosyal adaleti sağlaması açısından Türk milletinin gözünde bir beydir. Bu konuda Boratav şu ifadeler yer vermektedir: “Onun fukaraya fakire merhamet eylediğine, onları himaye ettiğine dair çok kayıtlar vardır. Elaziz ve İstanbul rivayetlerindeki şüirlerde «incitmeyin fukarayı fakiri» diyen Köroğlu, bugün menkıbeleri halk arasında teşekkül etmeye başlayan bazı haydutlara da benziyor. Halk, Çakırcalı gibi birçok eşkıyaları, zenginlerden zorla, bazen öldürerek aldığını fakirlere dağıtan, fakir fukara hamisi telakki ediyor. Şüphesiz bu fikirdir ki Paris, rivayetinde, Çamlıbel etrafında büyük bir şehir kurulduğu, Köroğlu'nun himayesine birçok insanların sığındığı menkıbesini doğurmuştur.” (Boratav 1984: 104)

Köroğlu destanın yazıya geçiriliş tarihi ve içeriğindeki pek çok özellikten dolayı, Köroğlu anlatmaları, bazı araştırmacılar tarafından destan bazıları tarafında da halk hikâyesi olarak adlandırılmıştır. Hikâyelerin tamamı Türk dünyasında bilinmektedir. Konunun uzmanları Köroğlu anlatmalarının tasnifi konusunda şu görüşleri vermektedirler: “Köroğlu destanı / halk hikâyesi üzerinde çalışanların bildikleri gibi Köroğlu anlatmalarının doğu ve batı olmak üzere iki versiyonu vardır. Doğu koluna (Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, vb.) anlatmaları girmektedir. Anadolu, Azerbaycan, Balkan, vb. anlatmalar ise Batı versiyonlarını oluşturmaktadır.” (Alptekin-İçel 2011: 37)

Köroğlu hikâyelerinin Doğu ve Batı kolları şeklinde ayrılmasının nedenleri hikâye temasının temelde aynı olsa da varyantları arasında bazı farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Anadolu'da Köroğlu üzerine yapılan derleme ve bilimsel çalışmaların başında Pertev Naili Boratav gelmektedir. Boratav'ın Köroğlu Destanı adını verdiği eseri, 1931; 1984; 2009 yıllarında yayınlanmıştır.

Köroğlu destanı/halk hikâyesi konusunda çok değerli çalışmalar bulunmaktadır, aşağıda verilen kaynaklar çalışmamızda temel alınmıştır.

Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* (2000) adlı eserinde halk hikâyelerinin konusu bakımından sınıflandırmasını yaparken, temelde iki başlık altında incelemiştir. İlk başlık, kahramanlık hikâyeleri adını taşımaktadır ki, Köroğlu Hikâyelerini doğrudan bu başlığın alt başlığı olarak yer almaktadır. (Boratav 2000: 18-19)

Metin Ekici, *Türk Dünyasında Köroğlu* (2004) adlı eserinde Köroğlu'nun, Batı kolları üzerine yapılan çalışmaların adlarını belirtmekte aynı zamanda Doğu kollarında yer alan Köroğlu Hikâyelerinin metinlerini vermektedir. Ayrıca pek çok Balkan ülkesinde Köroğlu Hikâyelerin üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi yer almaktadır. (Ekici 2004: 26-27)

Köroğlu Destanı adlı çalışmada Boratav, Köroğlu'nun destan mı yoksa halk hikâyesi mi olduğu konusunda şu ifadelerle yer vermektedir: “Köroğlu, yaşadığı muhit icabı, mesela Manas gibi tam ananevi destan şeklini alamamıştır. Bir yandan musiki – şüir imtizacıyla bu anane mevcut olmakla beraber, asıl hikâye kısmı, mensur masal şeklini almıştır. Türkmenler arasında bu mensur kısmın da, Dede Korkut gibi, nazma yakın olması - müsecca lisan kullanılması - muhtemeldir. Özbek rivayeti ve Bozoğlan hikâyesi bizi bu tahmine sevk ediyor. Fakat Anadolu ve Azeri Türklerinde bu destanın ananesi diğer halk hikâyelerinininkine benzemiş, mensur şekil galebe çalmıştır.” (Boratav 1984: 20)

Bir diğer çalışma Köroğlu'nun Erzurum varyantı olarak da bilinen Behçet Mahir anlatmasıdır. Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin, Behçet Mahir'den derlemiş oldukları eserin adı *Köroğlu Destanı*'dir. (Kaplan-Akalın-Bali: 1973)

Maraş Ağzı Köroğlu, Hacı Ali Özturan'ın (2009) derlemesi sonucu ortaya çıkan bir eserdir. Bu çalışmada Erzurum varyantından özellikle Köroğlu'nun Zuhuru kolunda farklı olarak Kırat'ın doğumu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme (2010) adını taşıyan eser, Hatice İçel imzasını taşımaktadır. İçel, çalışmasında, Köroğlu'nun Bolu varyantlarının üzerinde durmuş ve dil özellikleri incelenmiştir. (İçel: 2010)

Köroğlu anlatmalarının, destan ya da halk hikâyesi özelliğinin temel unsurlarından birisi nazım nesir karışık anlatma olmasıdır. Aşık veya meddah, nesir kısmını anlattığı gibi nazım kısmını da halk şiiri tekniğine uygun olarak aktarmaktadır.

Köroğlu üzerine yapılan çalışmalarda, iki Köroğlu'nun varlığından söz edilmektedir. Bu konuda çalışma yapan araştırmacılardan bazıları şunlardır: Pertev Naili Boratav, Ali Berat Alptekin, Metin Ekici, Hasan Eren, Hayrettin İvgin, Sabri Koz, Fuad Köprülü, Cahit Öztelli, Saim Sakaoglu, Fevziye Abdullah Tansel, Niyazi Ünver ve Ali Yakıcı...

Adlarını saydığımız araştırmacılar, Köroğlu Hikâyelerinin içerik özelliklerinin dışında özellikle nazım kısımlarında yer alan şiirler üzerine görüşleri bulunmaktadır. Köroğlu hikâyeleri şiirlerinin şairi olarak bilinen ilk aşık, Köroğlu'dur. Bunun yanı sıra ikinci bir Aşık Köroğlu'nun olduğu da bilinmektedir. İkinci olarak belirtilen Köroğlu, hikâye kahramanı Köroğlu'nun mahlasını kullanarak şiirler söylemiştir.

Cahit Öztelli ve Fevziye Abdullah Tansel'in üzerinde durduğu Köroğlu, şair Köroğlu'dur. (Alptekin 2016: 2)

İlk Köroğlu destan kahramanı olandır, aynı zamanda aşık olan kahramanımızın hikâyelerinin sınırları, Çin Seddinden Viyana önlerine kadar geniş bir coğrafyada anlatılmaktadır. Geniş bir coğrafyası olan destan kahramanı Köroğlu'nun farklı kaynaklarda 18 ile 21 arasında değişen kol (hikâye) sayısı bulunmaktadır. Eser bütünlüğüne getirilen kaynaklarda, Erzurum'dan İstanbul'a, Maraş'tan, Bolu'ya kol sayısı farklılık göstermektedir.

Her bir kolun kendi içinde Köroğlu'nun yanında bulunan ikinci kahramanları farklılık gösterse de hikâye Köroğlu'nun çevresinde ve yörüngesinde geçmektedir. Köroğlu'nun nesir kısmını anlatan meddah ya da âşığımız nazım kısmında her bir kahramanın dilinden şiirleri okumaktadır. Genellikle son dörtlükte mahlasının geçtiği şiirler de onun yiğitlerinin (deli, keleş, koçak) adları da geçmektedir.

1. Köroğlu'nun zuhuru,
2. Köroğlu ile Demircioğlu,
3. Demircioğlu Reyhan Arap,
4. Köroğlu'nun Ayvaz'ı kaçırmaması,
5. Köroğlu-Niğdeli Geyik Ahmet,
6. Köse Kenan-Dânâ Hanım,
7. Köroğlu Han Nigar,
8. Köroğlu-Han Nigar-Hasan Bey-Telli Nigar,
9. Akşehir Telli Nigar Cengi,
10. Keloğlan'ın Köroğlu'nun atını kaçırmaması,
11. Kenan kolu;

12. Bağdat kolu;
13. Kiziroğlu Mustafa Bey-Afganistan- Gürcistan,
14. Bolu Beyi,
15. Kamber kolu;
16. Âşık Gürüni hikâyesi,
17. Kocabey kolu;
18. Köroğlu'nun sonu,
19. Celâli ve Mehmet Bey hikâyesi, Kirmanşah hikâyesi

(Alptekin 2013: 121-181).

Bunların dışında Doğan Kaya'nın çalışmasında Köroğlu'nun kolları şöyledir:

1. Alı Kişi,	28. Köroğlu'nun Erzincan Seferi,
2. Ayvaz'ın Çamlıbel Getirilmesi,	29. Köroğlu'nun Erzurum Seferi,
3. Celali ve Mehmet Bey,	30. Köroğlu'nun Esir Olması,
4. Demircioğlu - Reyhan Arap,	31. Köroğlu'nun Gürcistan Seferi,
5. Demircioğlu'nun Çamlıbel'e Gelmesi,	32. Köroğlu'nun İstanbul Seferi,
6. Hamza'nın Kırat'ı Kaçırması,	33. Köroğlu'nun Kara Han'la Karşılaşması,
7. Hasan Paşa'nın Çamlıbel'e Gelmesi,	34. Köroğlu'nun Kars Seferi,
8. Kamber Kolu	35. Köroğlu'nun Kaybolması,
9. Kenan Kolu,	36. Köroğlu'nun Kocalığı,
10. Kırat'ın Kaybolması,	37. Köroğlu'nun Nallıhan Seferi,
11. Kıratın ve Köroğlu'nun Dünyadan Çekilmesi,	38. Köroğlu'nun Oğlu Haydar Bey,
12. Kiziroğlu Mustafa Bey -Afganistan-Gürcistan,	39. Köroğlu'nun Peri Kızı ile Evlenmesi,
13. Kocabey Kolu,	40. Köroğlu'nun Rum Seferi,
14. Koç Köroğlu ve Bolu Bey,	41. Köroğlu'nun Şam Seferi,
15. Köroğlu ile Bolu Beyi,	42. Köroğlu'nun Tokat Seferi,
16. Köroğlu ile Cünun,	43. Köroğlu'nun Türkmen Seferi
17. Köroğlu ile Deli Hasan,	44. Köroğlu'nun Zernişan Hanımın Çenlibel'e Getirilmesi,
18. Köroğlu ile Kocabey,	45. Köroğlu'nun Zuhuru,
19. Köroğlu ile Köse,	46. Köroğlu-Han Nigâr,
20. Köroğlu Niğdeli Geyik Ahmet,	47. Köroğlu-Han Nigâr-Hasan Bey-Telli Nigâr,
21. Köroğlu'nun Ayvaz'ı Kaçırması,	48. Köse Kenan-Dana Hanım,
22. Köroğlu'nun Bağdat Seferi ve Turna Teli,	49. Köse Sefer,
23. Köroğlu'nun Balıca Seferi,	50. Mahbub Hanım'ın Çamlıbel'e Gelmesi,
24. Köroğlu'nun Bayezid Seferi,	51. Mehdi Paşa'nın Kızı ile Köroğlu,
25. Köroğlu'nun Çin-Maçin Seferi,	52. Telli Hanım'ın Çenlibel'e Getirilmesi,
26. Köroğlu'nun Derbend Seferi,	53. Zernişan Hanım'ın Çenlibel'e Getirilmesi. (Kaya 2009: 3-4)
27. Köroğlu'nun Ermenistan Seferi	

Çalışmamızda Köroğlu'nun kollarını, yiğitlerinin ve gezdiği memleketlerinin adını vermesi dolayısıyla yukarıya aldık. Amacımız, Çorumlu dergisinde yer alan şiirlerin hikâye/destan kahramanı Köroğlu'na mı, yoksa âşık Köroğlu'na mı ait olduğunu ortaya koyabilmektir.

Yukarıda verilen kolların adlarında görüleceği üzere Köroğlu'nun coğrafyası oldukça geniştir. Anadolu'nun tamamını dolaşmış gibidir. Özellikle Erzurum'dan Bolu ve İstanbul'a gideceği güzergâhlar üzerinde, Tokat, Sivas illerimiz de bulunmaktadır. Ancak, Çorum'un adı geçmemektedir.

Kaynaklarda sözü edilen ikinci bir Köroğlu daha bulunmaktadır. Âşık olan Yeniçeri ya da Ordu şairi olarak adlandırabileceğimiz şairlerimiz, Köroğlu mahlasını kullanmıştır. Bu şairler hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.

"Saz şairi Köroğlu hakkındaki ilk kayda, Evliya Çelebi Seyahatname'sinde rastlanmaktadır. Çelebi, çöğür çalan şairler arasında Köroğlu'nun adını da zikretmiştir. Âşık Köroğlu'na Âşık Ömer'in Şairnâmesi'nde de rastlanmaktadır. Ömer, şairnâmesinde "Köroğlu çalardı perdesizce saz" (Kaya 1990: 29) diyerek onun çaldığı saz hakkında bilgi vermiştir. Sun'î ise Tekerleme'sinde Köroğlu'nu yine sazıyla birlikte anmıştır: "Köroğlu perdesiz çalardı sazı" (Kaya 1990: 44). Bir ordu şairi olan ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran üzerine yaptığı savaşla ilgili iki şiiri bulunan Âşık Köroğlu'nun 1585 yılında hayatta olduğu söylenilebilir." (Alptekin-İçel 2011: 47)

Halk şairi Köroğlu ve Koroğlu adında iki şairin varlığı ile ilgili olarak Sakaoğlu ve Alptekin, Türk Saz Şairleri Antolojisi'nde 16. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde geçen Köroğlu'ndan ve 17. yüzyılda yaşamış Koroğlu'ndan söz etmektedirler. Hayatı hakkında bilinen çok azdır. 16. Yüzyıl şairi Köroğlu ile karıştırılmaktadır, Yeniçeri şairlerindedir. (Sakaoğlu-Alptekin 2006: 68)

Aynı zamanda Köroğlu mahlasını kullanan şairlerinin şiirlerinin tema ve türleri açısından da destan kahramanı olan Köroğlu'nun mu yoksa şair Köroğlu'nun mu şiirleri üzerine görüşler de bulunmaktadır.

"Evliya Çelebi'nin dışında Fevziye Abdullah Tansel, Hasan Eren ve Cahit Öztelli gibi araştırmacılar Koroğlu'ndan çöğür şairi olarak söz etmektedirler. Bu da bizde onun iyi bir icracı olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Ali Ufki'nin Mecmua-yi Saz ü Söz adlı eserinde Koroğlu'na ait dört şiirin olması da bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Köroğlu ise daha çok doğaçlaması kuvvetli olan bir saz şairi olsa gerektir. Koroğlu savaş konulu şiirlerden ziyade sevda konulu şiirleriyle dikkati çekmektedir. Köroğlu ise bir ordu şairi olduğu için daha çok koçaklamalarıyla öne çıkmaktadır." (Alptekin 2016:4)

Boratav, Köroğlu destanı üzerine yaptığı çalışmalarda şairlerin neden Köroğlu adını aldığını şu şekilde ifade etmektedir. "Köroğlu destanın on altıncı asırdan evvel teşekkül etmiş olduğu kabul olunursa bu şairin (veya şairlerin), destan kahramanı Köroğlu'nun ismini, bu destanın şöhretine binaen almış olması muhtemeldir." (Boratav 1984: 114)

Çalışmamızda üzerinde duracağımız, Köroğlu mahlaslı şiirler, 1931 yılında Çorum Halkevlerinin yayın organı olarak Çorumlu dergisinden alınmıştır. Bu dergi, Çorum ve civarında olan olayların yanı sıra, halk edebiyatı ve halk bilimi açısından oldukça zengin bir kaynaktır. Çorum Belediyesi, Çorumlu dergisini, bütün sayılarını yeniden gözden geçirerek aslına uygun olarak üç cilt halinde yeniden yayınlamıştır.

Araştırmalarımızda, Çorumlu dergisinin ediplerinden olan ve Çorum kültürüne çok büyük hizmet etmiş olan Eşref Ertekin'in bu dergide yayınladığı, cönklerden aktarılmış olarak verdiği Köroğlu şiirleri mevcuttur. Ertekin, dergide yayınladığı bu şiirler hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir, ancak, bazı şiirlerin altında "mecmuada yer almaktadır." İfadeleri görülmektedir. Dergide yer alan Köroğlu şiirlerinin başlıkları da kanaatimize göre Ertekin tarafından verilmiştir. Ertekin, şiirlerde geçen mahlasa göre Köroğlu Şiirleri ya da Köroğlu Şiiri adını vermiştir.

Şiirler incelendiğinde ise her şiirin sonunda Köroğlu mahlasına yer verildiği gözlemlenmiştir. Çalışmamız konu olarak belirlediğimiz Çorumlu dergisinde yer alan şiirlerin destan/hikâye kahramanı Köroğlu mu, yoksa Aşık Köroğlu'nun mu şiirleri olduğu hakkında bir sonuca ulaşmamızdır. Amacımız şiirlerin hangi Köroğlu'na ait olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için, Anadolu'da anlatılan Köroğlu Hikâyelerinin eser boyutunda yayınlanmış olan ve yukarıda da adı verilen kaynaklardan yararlanılacaktır.

Çorumlu dergisinde yer alan ilk şiir, "Koç Köroğlu" adını taşımaktadır. Şiirin imlası Çorumlu dergisinde yazıldığı gibidir, değiştirilmemiştir.

Şiirin 11'li hece ölçüsü, koşma kafiye şemasına uygun ve koçaklama biçiminde olduğu görülmektedir.

KOÇ KÖROĞLU

Kaçan bir Mecliste olsa bir deccal
Ol Meclisin halkı perişan olur
Orta yerde bir kahraman törese
Donanır o Meclis ürüşan olur

Sağsak Bülbül olsa yakışmaz Güle
Kaçan bir Eskici Bezirgan olâ
Bir züğürdün eli beş para göre
Mühür bende deyü Süleyman olur

Viranei bekler divane biçâr
Serçenin gönlünden Şahinlik geçer
Muhannet gavgayı görünce kaçar
Gider tenhalarda kahraman olur

Koçköroğlu derki korkmazam mertten
Tilki der Arslanı kaldırsam yurddan
Bir Keçi selamet kurtulsa Kurttan

Bakar buynuzuna Gergedan olur. (Ertekin 1943: 42(20); 2009: C.3, 1262)

Şiirin birinci dörtlüğünün son mısraında "ürüşan" kavramı geçmektedir. Köroğlu'nun hikâyelerinde de adı "Ruşen Ali" ya da "Ürüşan" olarak geçmektedir. Son dörtlüğünde mahlas olarak "Koçköroğlu" adı geçmektedir. Boratav, Behçet Mahir anlatması ve Maraş varyantında Köroğlu ve Koç Köroğlu mahlası (Boratav 1984: 110) da geçmektedir.

Bu şiirin, Köroğlu'nun Zuhuru Kolu'nda söylenmiş olma ihtimali yüksektir. Aynı zaman da diğer anlatmalarda yer alan Bolu Kolu'nda yer almaktadır. Aşağıda Behçet Mahir

anlatmasında Bolu Beyi Kolu'nda, Çorumlu dergisinden alınan ve yukarıda verilen şiire konu ve mısra yönünden benzeyen dörtlük ise şöyledir:

Hızandan azmanın para geçse eline

Mühür bende diye Süleyman olur

Evinde kariya sözü geçmeyen

Çıkar boz meydana/tenhalara kahraman olur. (Kaplan-Akalın-Bali 1973: 90; 534)

İlk şiirin ikinci dörtlüğünün son mısraı ile Behçet Mahir anlatmasında yer verilen dörtlüğün ikinci mısraı aynıdır.

Mühür bende deyü Süleyman olur

Behçet Mahir anlatmasında diğer dörtlüklerde benzer bir mısraı bulunmaz iken, Çorumlu dergisinde yer alan şiirde, benzetmeler çok daha fazladır ve destani özelliklerin fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Köroğlu'nun ortaya çıkışını özetleyen ve hak etmeyen kişilerin ki hikâyeye göre, Bolu Beyidir, yüksek bir makama geldiklerinde (halka zulüm en önemlisidir) neler yapabileceğini anlatması açısından oldukça önemlidir.

Hatice İçel'in Bolu Beyi Kolunu incelediği eserinde yer alan bir Köroğlu ve Balı Bey kolu (Türkmenistan Eş Metin) nazım bölümünde "dost düşman, mert-namert" karşılaştırmasından söz edilmektedir.

Hani beyler, hani hanlar?

Kuruldu ağır divanlar,

Göçüp onca Süleymanlar,

Yeri yurt oldu, yurt oldu. (İçel 2010: 307)

İçel'in eserinde yer alan şiirle, Çorumlu dergisinde yer alan şiir konu olarak benzerlik göstermektedir. İçel'de konu edilen, şiirde, adaletli olan, dünyadan onunda vakti gelince göçtüğü Süleyman peygamberin yurdunun da başkasına kaldığından söz edilmektedir. Bu durumda iyilik yapan kişiye kalmayan dünyanın kötülük yapan kişiye hiç kalmayacağı şeklindedir. Kalan tek şey, adının güzel anılmasıdır.

Çorumlu dergisinde yer alan ikinci şiir şöyledir.

KÖROĞLU (KOŞMA) -I

Deli gönül nasihatım var sana

Yüze gülen dostan sakın gendini

Açıp gözlerini gafletten uyan

Yüze gülen dostan sakın gendini

Her gördüklerine sırrını açma

Mecliste oturup badesin içme

Düşmanın ne kadar zor gelse kaçma

Yüze gülen dostan sakın gendini
 Namerd olanlarda ahdine durmaz
 Dostmudur düşmanımı kimseler bilmez
 Son pişmanlık heç fayda vermez
 Yüzel gülen dostan sakın gendini

Bir saat barışsa beş saat küser
 Kastedüpte paslı yay gibi basar
 Fursadın bulunca boynunu keser
 Yüze gülen dostan sakın gendini

Köroğlu sen iste gel haktan yardımı
 Soran olur ise ben böyle gördüm
 Doğruluk edeli murada erdim

Yüze gülen dostan sakın gendini (Ertekin 1944: 45(23); 2009: C.3 (1361))

11'li hece ölçüsü, koşma türünde "sakın gendini" ayaklı söylenmiştir. Son dörtlüğünde Köroğlu mahlası geçmektedir. Maraş varyantında Köroğlu'nun dost-düşman temalı şiirlerine rastlanılmaktadır. Ancak yukarıda yazılı şiir ile herhangi bir benzerliği bulunmamaktadır. Yine Köroğlu'nun Bağdat kolunda Ayvaz'ın esir olduğu bölümde, dost-düşman konulu dörtlükler yer almaktadır.

Baş kesip kan saçıp meydan almalı
 Düşmanım ağlayıp dostum gülmeli
 Ayvazı gönderdim turna teline

Bir şan bırakmalı Bağdad iline (Boratav 1984: 202; 136)

Konu bütünlüğüne bakıldığında, Çorumlu dergisinde geçen şiirde, dost-düşman teması ağırlıklıdır. Ancak Köroğlu'nun Maraş varyantında ve Bağdat kolunda yer alan benzer temalı şiirlerde mutlaka Köroğlu'nun bir yiğidinden (keleş) söz edilmektedir.

Çorumlu dergisinde yer alan şiir incelendiğinde ise dünyanın faniliği, dost görünen düşmanlardan şikâyet edilmektedir. Dergide yer alan şiir, hikâye kahramanı Köroğlu yerine, Âşık Köroğlu'nun olması ihtimali daha ağır basmaktadır.

Dergide yer alan üçüncü şiir Köroğlu Türküsü adını taşımaktadır. Şiirin konusu incelendiğinde Bolu Beyi'nin Han Ayvaz'ı esir olarak tutması anlatılmaktadır. 11'li hece ölçüsüne uygun koşma kafiye düzeninde söylenmiştir.

Dörtlüklerin ilkinde, Bolu Beyinden, ikincisinde Kıratından, üç ve dördüncüsünde Köroğlu'nun namından söz edilmektedir.

KÖROĞLU TÜRKÜLERİ (3)

Sana derim sana bolu'nun beği
 Gönder Ayvazımı gelsin göreyim

Şikayet etmeden bolu dağları
Gönder Ayvazımı gelsün köreyim

Kıratımı eğerleyüp binmeden
Dostlarımız yaman sanı sanmadan
Yüreğine bir od düşüp yanmadan
Gönder Ayvazımı gelsün göreyim

Köroğlunun namı çıktı dillere
Bildirmiştir haddin niçe beğlere
Ayvazını vermemiştir yadlara
Gönder Ayvazımı gelsün göreyim

Bilirmisin Köroğlunun hilesin
Çekmiş kurmuş demür yayın çilesin
Hasretile çok anmıştır sılasın

Gönder Ayvazımı gelsün göreyim (Ertekin 1944: 51(31); 2009: C.3,1497)

Boratav eserinde Ayvaz'ı tanıtırken şu bilgileri vermektedir: "Ayvaz: Üsküdarlıdır. Kasabın oğludur. Köroğlu onu kaçıır. Köroğlu bütün bu, Ayvaz'a hitaben söylediği şiirlerinde "küçücükten büyüttüğüm, oğlum" gibi şefkat kelimelerini kullanır." Devamında Ayvaz'ın bir anlık öfkesiyle Çamlıbel'i terkettiğini belirtmektedir. Bir mecliste bir şeye kızan Ayvaz siniye bir tekme vurur. Köroğlu'nun arkadaşları onun hiddetini teskin etmek isterler. O dinlemez; çıkar, gider. Köroğlu arkasından takip eder. Yolların fenalığından, Bolu Beyinin düşmanlığından bahsederek çevirmek isterse de muvaffak olamaz. Döner, on gün niyet tutar, yatar. Gün tamam olunca kalkar, Ayvaz'ın hasretiyle şiirler söyler." (Boratav 1984: 46) Ancak şiire yer verilmemiştir.

Yukarıda Çorumlu dergisinden alınan metinde Ayvaz'ın esaretinden dolayı Köroğlu'nun Bolu Beyine, Ayvaz'ı bırakması için söylediği türküyü yer almaktadır. Bu şiir, Köroğlu'nun Telli Turna ya da (Bağdat) kolu olabilir, çünkü her ikisinde de Ayvaz esir edilmekte ve Köroğlu Ayvaz'ı kurtarmaya gitmektedir.

Behçet Mahir anlatmasında Köroğlu'nun Bağdat Kolu'nda benzer iki şiir yer almaktadır:

İlki Ayvaz için söylenmiştir.

Sözümü dinle emican
Koştum Ayvaz'ın gelmedi
Yaralarım oldu icran
Koştum Ayvazım gelmedi (Kaplan-Akalın- Bali 1973: 302)
Bir diğer şiir ise aşağıdaki gibidir.
Dinle bu sözümü İran şahı

Bırak beylerimi yoksa gelirim
Karanlık ederim üstüne mahı
Bırak beylerimi yoksa gelirim. (Kaplan-Akalın- Bali 1973: 305)

Dergide yer alan dördüncü şiirin adı, Ertekin tarafından verilmemiştir. 11'li hece ölçüsüne uygun koşma kafiyelidir. Konu olarak Köroğlu'nun Ayvaz'a söylediği izlenimi bulunmaktadır ve son dörtlükte Köroğlu mahlasına yer verilmektedir.

Gel gidelim Karaman'a yukarı
Başı turna telli Ayvaz ağlama
Bu illerden bize name geliyor
Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama

Ayvazım birleşüp ili bulalım
Bila ağlayalım bile gülelim
Bey Memed'i de bile alalım
Başı turna telli Ayvaz ağlama

Gel Ayvazım gel gidelim dağlara
Sıgnalım yaradana bellere
Ulak gitti paşalara beğlere
Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama

Ayvaz sensin beni her gün şaşırın
Yolum ala karlı dağdan aşırın
Köroğlunu bu dağlara düşüren
Başı Turna telli Ayvaz ağlama (Ertekin 1944: 51(31); 2009: C.3,1498)

Aşağıda yer alan ikinci şiir Boratav'ın eserinden alınmıştır, imlası olduğu gibi korunmuştur.

Gel gidelim Karaman'a yukarı
Başı telli sanem Ayvaz ağlama
Bu ağlama başa sevda götürür
Başı telli sanem Ayvaz ağlama

Gel geçelim Karaman'ı beriden
Körpe kuzu idin aldım sürüden
Kasap baban duyar gelir geriden

Başı telli sanem Ayvaz ağlama

Görününce Çamlıbel'in illeri
Bahçesinde açılmıştır gülleri
Ne dökülür gözlerinin selleri
Başı telli sanem Ayvaz ağlama

Köç Köroğlu derler Ayvaz adıma
Düşenler kurtulmaz benim yadıma
Merhametin yok mu bu feryadıma

Başı telli sanem Ayvaz ağlama. (Boratav 1984: 110-111)

Yukarıda Çorumlu dergisinde yer alan şiirin varyantlarının, Boratav'ın Köroğlu Destanı adlı eserinde Paris, Köprülü, İstanbul ve Maraş varyantları bir arada verilmiştir.

Paris varyantında, Seri durna tellim Ivaz ağlama (Boratav 1984: 110)

İstanbul varyantında; Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama (Boratav 1984: 111)

Maraş varyantında; Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama (Boratav 1984: 111)

Köprülüzade (Mehmet Fuad)dan aldığı şiirin tamamı "Başı telli sanem Ayvaz ağlama" olarak şiirin tamamı yukarıda verilmektedir. Şiirlerin hepsinin ayağı ortaktır ve konusu Ayvaz'ın esir edilişidir. Her birinde birbirini okşar mısralar yer almaktadır.

Behçet Mahir anlatmasında Ayvaz'ın yiğitliğini konu alan, Bağdat Kolu'nda Köroğlu, kolunda Çorumlu dergisinde olduğu gibi Ayvaz'ın tasviri yapılmaktadır. Şiir şöyledir:

Güzellik eşin nadir
Han Ayvaz'ım Han Ayvaz'ım
Dişi mercan yüzü vezir

Han Ayvaz'ın Han Ayvaz'ım (Kaplan Akalın-Bali 1973: 350)

Yukarıda verilen üç şiirin konusu incelendiğinde, Ayvaz'ın tasviri yapılmaktadır. Çorumlu dergisinde Ayvaz'ın yüzünde çifte beni bulunmakta, Boratav'da babasının kasap olduğundan ve küçük yaşta Köroğlu tarafından alındığından, Behçet Mahir anlatmasında ise, yüz güzelliğinden söz edilmektedir.

Kanaatimize göre Çorumlu dergisinde yer alan şiir, Köroğlu Hikâyeleri'nin derlenemeyen "Köroğlu'nun Bağdat Kolu'nun sadece akılda kalan nazım kısmı olabilir.

Çorumlu dergisinde yer alan beşinci şiir "Köroğlu Türküsü" adını taşımaktadır. 11'li hece ölçüsü ile koşma türünde söylenmiştir.

Boratav'ın çalışmasında Köroğlu'nun Köse Sefer'e mektup yazdığı görülmekte iken aşağıda yer alan şiirde Köse Sefer ve Demircioğlu'nun yiğitlikte denk olduğu dile getirilmektedir. Kanaatimize göre, Köroğlu'nu, Köse Sefer ve Demircioğlu'nun kurtarmaya gelmeleri yani "Köroğlu'nun Gürcistan Kolu"ndan söz edilmektedir.

KÖROĞLU TÜRKÜSÜ (1)

Dinleyin ağalar hem dahi beyler
Sılasına gitmek ister Köroğlu
Ala karlı mor sümbüllü dağlara
Çıkıp seyran etmek ister Köroğlu

Deryanın yüzünde dönen gemiler
Ana baba diye ağlayan diller
Yatağında Arslan gibi gümüler
Durna avazlu şahin atlu Köroğlu

Ben yiğit isterim hem yarış atlu
Demirden bileklü kolu kuvvetlü
Döğüşe çıkınca arslan sıfatlu
Karacası (2) demür yaylı Köroğlu

Sabah namazları kalkar göçümüz
Uğrun uğrun döğüş ister içimiz
Köse Sefer, Demircioğlu üçümüz
Üçümüz de nam sahibi Köroğlu

(2) Karaca: (Bazu) kolun yukarı kısmı (Ertekin 1943: 39(11); 2009: C.2,1157)

Boratav'da Köse Sefer ile ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır. "Köroğlu'nun bir esareti esnasında Güdümen onu görmeye gelmiştir. Köroğlu, Güdümen vasıtasıyla Köse Sefer'e mektup gönderir. Sonra Güdümen'le ikisi konuşurlar: Köroğlu memleket hasretiyle yanık yanık türküler söyler; Güdümen de ona cevap verir; bu parça gurbet hissinin doğurduğu en kuvvetli parçalardan biridir. Dağlar, taşlar, gurbetzedenin ilk sorduğu şeylerdir; sonra Ayvaz'dan, Şirin-Döne'den, arkadaşlarından havadisler ister." (Boratav 1984: 48) Ancak Boratav'da şiir örneğine yer verilmemiştir.

Çorumlu dergisinde geçen şiirin bazı mısralarının Behçet Mahir anlatmasında farklı kollarda 'Keloğlan'ın Köroğlu'nun Atını Kaçırması' (Kaplan-Akalın-Bali 1973:164-223)nda Kıratın kaçırılmasından sonra Köroğlu'nun atı için söylediği şiir ile mısra benzerliği göstermektedir.

"Ala gözlü mor perçemli kır atım" (Kaplan-Akalın-Bali 1973: 210)

"Ala karlı mor sümbüllü dağlara" Çorumlu dergisinde yer alan şiirler benzer mısra bulunmaktadır.

Konu olarak Köroğlu'nun Behçet Mahir anlatmasında yer alan Kenan Kolu'nda da benzer bir şiir bulunmaktadır. Köroğlu koçaklarını bezirgânlara sormaz, ancak kabristana sormaktadır.

Ne yaptım neyledim feleğe bilmem
Hani benim koçaklarım nic'oldu
Be demde verdinse ah ile zarı
Hani benim koçaklarım nic'oldu

Köroğlu görmemiş böyle bir hile
Bu anda çektiği yaş ile çile
O Demircioğlu Kenan da bile
Hani benim koçaklarım nic'oldu (Kaplan-Akalın-Bali 1973: 248)

Hatice İçel'in Bolu Beyi Kolu'nu incelediği eserinde yer alan şiir, Köroğlu'nun Bolu Beyine esir olduğunu ve zindanda kaldığı sırada Zindancıbaşına söylediği şiir de şöyledir:

Ulan zindanın gapısı ziftler
Ulan yedi beni pireler bitler
Çamlıbel'de goç yiğitler aslanlar
Galdım galede goç yiğitler Demirçi'm
Ben galdım galede zindanda oy!...

Goç Köroğlu'm durasım geldi
Zindanın gapısın gırasım geldi
Eyvaz'ım yavrum göresim geldi
Galdım galede zindanda oy!.. (İçel 2010: 268)

Yukarıda Çorumlu dergisinde yer alan şiir ile İçel'de yer alan şiir arasında görülen benzerlik, dikkati çekmektedir. Her ikisinde de Köroğlu'nun esir düştüğü sırada Çamlıbel'den haber sorduğu görülmektedir. Ancak Çorumlu dergisinde, Köse Sefer var iken, İçel'de Eyvaz geçmektedir.

Çorumlu dergisinde yer alan son şiirimiz Diğer Bir Köroğlu Türküsü adını taşımaktadır. Doğrudan Köroğlu Hikâyelerini konu almaktadır. Şiir şöyledir:

DİĞER BİR KÖROĞLU TÜRKÜSÜ (1)
II
Hasan paşa ne düşmüşsün ardıma
Benim senden "korkmaz belerim" vardır
Atını uğratma kayaya daşa
Benim at işlemez yollarım vardır

İnce arap derler ordunun başı
Geçirdim baharı seyreyle kışı
Bir yiğidim vardır binine karşı
Dahi imdadıma gelenim vardır

Alemde söylerim sözümün sağı
Kırarım ordunu hiç kalmaz sağı
Ya nice paşaların tuğu sancağı
Alup Çamlı bele diktiğim vardır

Köroğlu düşmandan çevirmez yüzü
Yiğit olan saymaz sekseni yüzü
Erişür Eyvazım bozarım sizi

Dahi erenlerden gümanım vardır. (Ertekin 1943: 39(12); 2009: C.2,1158)

Boratav'da Hasan Paşa için verilen bilgiye göre, "Huluflu'nun Azeri Rivayetleri"nde yer alan bilgiler, Köroğlu'nun Zuhuru Kolu ile aynıdır. Hasan Paşa, "Huluflu'nun Azeri Rivayetleri"nde Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektiren paşanın adıdır. (Boratav 1984: 34-35)

Ancak Çorumlu dergisinde yer alan şiir konu bakımında incelendiğinde, Köroğlu'nun adını almasından yani Çamlıbel'e yerleşmesinden sonraki dönemi anlatmaktadır. Köroğlu'nun Ayvaz'dan İnce Arap'tan, Çamlıbel ifadeleri ipucu niteliğindedir.

Köroğlu Hikâyelerinde Hasan Paşa ile verilen bilgilerin başında Köroğlu'nun Nigar Kolu da gelmektedir. Muhtemelen Köroğlu, Nigar Hanımı kaçırdıktan sonra Hasan Paşa'nın onun peşine düşmesi konu edilmektedir. Bir diğer önemli ayrıntı ise, şiirde "İnce Arap" adı geçmesidir. Kanaatimizce bu şiiri söyleyen ya da aktaran âşık, Arap Reyhan, yerine İnce Arap adını kullanmaktadır, Arap Reyhan'ın Köroğlu'nun yanında olması ve ordusunun başı olması Köroğlu'nun Nigar Kolu'nu işaret etmektedir.

"Paris rivayetinde Nigar Hanım İstanbul Padişahı Murat'ın kızıdır. Tobol rivayetinde İstanbul kalesinde bir kız, Huluflu'da bir Paşanın kızıdır. Bu rivayetlerde onun Köroğlu tarafından kaçırılması hemen hemen aynı şekildedir. Bolu Beyi ki İstanbul rivayetinde Köroğlu'nun asıl düşmanıdır. Huluflu'daki Erzurum Paşası, Hasan Paşanın, Paris rivayetindeki Sultan Murat'ın yerini tutar - Paris rivayetinde; Nigar Hanımın nişanlısıdır." (Boratav 1984: 54-55).

SONUÇ

Çorumlu dergisinde, Köroğlu mahlasıyla yer alan şiirler bir cönkten alınmıştır. Muhtemelen Eşref Ertekin çalışmaları sırasında gördüğü bu şiirleri dergide yayınlamıştır. Ancak, Köroğlu hikâyelerinin nesir bölümünü içeren metinler dergide yer almamaktadır. Belki derleme yapılamadığı için belki de Çorum'a Köroğlu hiç uğramadığı içindir. Fakat

Boratav'ın eserinde yer alan Köroğlu'nun Anadolu sahasında anlatıldığı boylarla ilgili verdiği bilgilerde, destan/hikâye kahramanı Köroğlu'nun (eğer yaşamışsa) Çorum'da da yaşaması ya da geçmesi gerekirdi kanaatindeyiz. Şöyle ki: Köprülü'nün Katip Çelebi'nin Türkmen Halep olarak belirttiği, Türk boyları adlarını sayarken, Bayat, Kaçar, Avşar, Cirid, Ak-Koyunlu ve Kara Koyunlu geçmektedir. Yazının devamında araştırmacıların görüşlerine yer veren Boratav, Aristov'un "Türkiye'de bu kabile Horasan'dan gelmiş addettiklerini, ve bunların yaşadıkları yerlerde Horasan ismini taşıyan köyler bulunduğunu söylüyor." (Boratav 1984: 248-249). Ayrıca, Boratav bir başka araştırmacının görüşlerini vermektedir. "... Giridülüler, 1022 tarihlerinde, yazı Vilayet-i-Rum'da (Sivas, Amasya, Çorum, Bozok, Divrik, Canik, Arabgir sancakları, kışı Şam taraflarında geçirmek suretiyle dolaşıyorlar, 1113'te Sivas taraflarındaki yaylaklara hücum ve 1128'da Alaiye, İç-İl civarında şakavet ediyorlardı." (Boratav 1984: 250)

Boratav'ın eserinde verdiği bu görüşler doğrultusunda bugün Çorum ilinde hemen hemen bütün Türk boylarına ait bir köy veya ilçe adının olduğu görülmektedir. Bayat, Dodurga, Laçın Kargı ilçelerinin adlarının yanında, pek çok köy adında Beydili, Büğdüz, Cerit, Çağşak, Eymir, Karakeçili, Kayı, Kınık, Salur, Tarhan vd. adlar yer almaktadır.

Kaynaklar ve Köroğlu'nun kolları incelendiğinde, Iğdır, Kars, Erzurum, Bayburt, Trabzon, Gümüşhane, Malatya, Sivas, Tokat, Yozgat, Çankırı, Eskişehir, Ankara, Bolu, İstanbul hattı, aynı zamanda güneyde, Adana, Elazığ, Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa ve Konya, Yalvaç (Isparta) hattını izlediği görülmektedir. Fakat Çorum iline bugün komşu olan illerde hikâyeleri anlatılmakta iken Çorum'da henüz kayıtlara geçen bir Köroğlu anlatması yer almamaktadır.

Çorumlu dergisinde yer alan Köroğlu şiirleri ister destan kahramanı ister şair Köroğluların şiirleri olsun, büyük önem arz etmektedir. Bu konuda Ali Yakıcı bir çalışmada "Köroğlu takma adını alan ister halk şairi, ister eşkıya olsun, bu kişilerin destan/hikâye kahramanı Köroğlu'dan etkilendikleri düşünülebilir. Zaten bu etkilenme, Âşık Köroğlu'nun şiirleri için de geçerlidir." ifadesine yer vermektedir. (Yakıcı 2007: 123)

Umuyoruz ki hâlâ yaşayan kültür belleklerimiz olan büyüklerimizin hafızasında Köroğlu hikâyelerinin yaşamış olsun. Çorumda sadece 1931 yılında yayın hayatına başlayan Çorumlu dergisinde birkaç şiirinin olması, hikâyelerin bu alanda derlenmediğini veya unutulduğunu ya da âşık Köroğlu'lardan birisinin Çorum'dan geçtiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Alptekin A.- H. İçel (2011). "Batı Versiyonlarında Köroğlu". *Milli Folklor*, 23 (91), 37-50.
- Alptekin A.- H. İçel (2011). "Batı Versiyonlarında Köroğlu". *Milli Folklor*, 23 (91), 37-50.
- Alptekin, Ali (2016). "Saz Şairi Köroğlu'nu Tespitte Karşılaşılan Bazı Zorluklar". (yayınlanmamış makale)
- Alptekin, Ali Berat (2013). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (2000). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. (hzl. Sabri Koz). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ekici, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ertekin, Eşref (1943;2009). "Diğer Bir Köroğlu Türküsü". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 5(39), 12; C.3, 1158.
- Ertekin, Eşref (1943;2009). "Koç Köroğlu". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 5(42), 20; C.3, 1262.
- Ertekin, Eşref (1943;2009). "Köroğlu Türküsü-1". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 5(39), 11; C.3, 1157.
- Ertekin, Eşref (1944;2009). "Diğeri". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 6(51), 32; C.3, 1498.

- Ertekin, Eşref (1944; 2009). "Köroğlu (Koşma)1". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 6(45), 23; C.3, 1361.
- Ertekin, Eşref (1944;2009). "Köroğlu Türküleri (3)". *Çorumlu Çorum Halkevi Dil ve Edebiyat Komitesi Çıkarır (1938-1946)* (hzl. İrfan Yiğit), 6(51), 31; C.3, 1497.
- İçel, Hatice (2010). *Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Kömen Yayınları.
- Kaplan, Mehmet-Akalın Mehmet Bali Muhan (1973). *Köroğlu Destanı*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Doğan (2011). "Köroğlu'nun Döne Hanım'ı Kaçırması Kolu". *21. Yüzyıl Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu, 2011, s. 404-419
- Özturhan, Halil A. (2009). *Maraş Ağzı Köroğlu*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.
- Sakaoğlu, Saim-Ali Berat ALPTEKİN (2006). *Türk Saz Şairleri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yakıcı, Ali (2007). "Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri", *Millî Folklor*, 19 (76), 113-123.